

L. A. Salava

Philip Pim
kärpästen
kruunaamaton
kuningas

... Kustantamo Helmivyö ...

Philip Pim,
kärpästen kruunaamaton
kuningas

L. A. Salava

Philip Pim,
kärpästen kruunaamaton
kuningas

Groteskeja

Esipuhe Juri Nummelin

Kustantamo Helmivyö
Turku 2026

Nimikkeen automaattinen analysointi tietojen,
erityisesti mallien, trendien ja korrelaatioiden,
saamiseksi tekijänoikeuslain 13b §
("tekstin- ja tiedonlouhinta") mukaisesti on kielletty.

L. A. Salava: *Philip Pim, kärpästen kruunaamaton kuningas*

Julkaissut alun perin Gummerus 1937

Toim. Juri Nummelin

ISBN 978-952-432-000-9

Painopaikka: Libri Plureos GmbH, Hampuri, Saksa

L. A. Salava ja modernistinen eläinfantasia

Harvoja kotimaisia toista maailmansotaa edeltävän ajan satiirisia fantasiateoksia oli suomenruotsalaisen L. A. Salavan (1894–1955) pienoisoromaani *Philip Pim, kärpästen kruunaamaton kuningas* (Gummerus 1937), jossa Salava kuvittelee puhuvien kärpästen yhteiskunnan. Romaani on satiiria nousukasmaisesta ja kulttuurin syvempiä sävyjä ymmärtämättömästä yhteiskuntaluokasta, mihin sopii hyvin eläinten käyttö tarinan päähenkilöinä. Kärpästen yhteiskunta on rinnakkainen ihmisten yhteiskunnan kanssa, ja kärpäset käyttävät ihmisten keksintöjä hyväkseen, kuten kohtauksessa, jossa päähenkilöt hyppäävät ohiajavan auton katolle mennäkseen kärpästen ravintolaan. Kärpäsillä on kuitenkin selkeästi omat yhteisönsä, ja tarinassa esiintyy esimerkiksi Turkin kärpässulttaani.

Philip Pim ilmestyi aikana, jolloin suomalainen yhteiskunta oli ottanut 1930-luvun alkupuoliskoa riivanneesta oikeistolaisuudesta ja sen synnyttämästä väkivallasta askeleen kohti demokraattisempaa hallintoa punamultahallituksen myötä. Se muodostettiin Maalaisliitosta ja SDP:stä sekä liberalistisesta Edistyspuolueesta, ja sisällissotaan liittyneitä yhteiskunnallisia ristiriitoja alettiin ratkoa. *Philip Pim* on ehkä esi-

merkki avoimemmasta suhtautumisesta näitä ristiriitoja kuvaavaan kirjallisuuteen. Ainakaan siinä ei näy minkäänlaisia merkkejä 1910- ja 1920-lukujen äärikansallisesta hengestä.

Philip Pimin kirjoittaja Lauri Alfred Salava, jonka sukunimi oli vuoteen 1905 saakka Stampell, oli monipuolinen kulttuurivaikuttaja, suomenruotsalaisen modernismin yksi tärkeitä taustahahmoja: hän oli kustantaja, lehtimies ja vanhojen kirjojen kauppias. Hänen vanhan suomalaisen kirjallisuuden Fennica-kokoelmansa sanotaan olleen maan arvokkaimpia, ja Salava tutki myös suomalaisen kirjallisuuden salanimiä paljastaen liki 7000 nimimerkin kantajat. Salavan luettelo ei ole julkaistu kirjana, mutta sen sisältämät tiedot löytyvät Maija Hirvosen *Salanimet ja nimimerkit* -teoksesta (2000). Henkilöhahmona Salava nähdään Yrjö Kivimiehen sivistyneistöromaanissa *Toisen asteen ihmisiä* (Gummerus 1938), jossa hän on antikvariaatin pitäjä Raita, ja vasemmistointellektuelli Raoul Palmgrenin avainromaanissa *30-luvun kuvat* (Tammi 1953, salanimellä R. Palomeri) puolestaan Salava esiintyy nimellä Silava.

Salava on kirjailijana unohtunut lähes tyystin eikä hänen nimensä sano paljon kuin vihkiytyneille asanharrastajille ja suomenruotsalaisen kirjallisuuden tuntijoille. Raoul Palmgren sijoittaa Salavan työväenkirjallisuuden kentälle, lähinnä kirjailijan vasemmistolaiseen modernismiin liittyvien sympatioiden vuoksi, mutta toteaa, että siinäkin Salava on ”oma

erillinen, vahvasti kerettiläinen yksikkönsä”. Salavan unohtumiseen on vaikuttanut myös kielimuuri, jota kirjailija itse yritti murtaa julkaisemalla kaksi teostaan suomeksi, käytännössä turhaan, sillä hänen suomenkieliset teoksensakin ovat unohtuneet.

Toinen näistä suomeksi ilmestyneistä teoksista on juuri *Philip Pim*. Se on sivistyneistöromaani, jonka päähenkilöt ovat karpäsiä. Kärpästen maailmassa on taiteilijoita ja taidemuseoita, ooppera ja oopperalaulajia, kirjailijoita ja kirjallisuusarvostelijoita, ja usein kaikki tavataan ravintolassa juhlimassa milloin mitäkin. Päähenkilönä on Philip Pim, epäonnistunut viikkolehtikirjailija, joka omaa uraansa edistääkseen ottaa rakastajakseen oopperalaulaja Rio Ritan. Kirjan alussa kustantaja hylkää Pimin romaanikäsikirjoituksen ”Luciferin varjo”. Kustantamon nimi on Aamunkoi, joka tarkoittaa samaa kuin Lucifer. Nimet parodioivat 1910- ja 1920-luvuilla suomalaisen kirjallisuuden yleistä symbolistisista ja uusromanttista suuntausta.

Pim päättää kääntää suuntaa elämässään ja perustaa Tositarve-nimisen firman ja palkkaa Tuliterän mainostoimistosta mainosmies Antero Juurakon hoitamaan promootiota. Pimistä tulee julkkis ja taidesenaatti. Salava piikittelee teoksessaan suomalais-ta kulttuuriälälymystä ja tämän sisäänpäinkääntyneisyyttä ja opportunismia. Rita Rion oikea nimi on Lyydia Pösö, mutta sehän ei käy hienolle oopperalaulajalle. Teos on muutenkin täynnään hauskoja ja ku-

vaavia nimiä, kuten asianajaja Rötös, runoilija Omenapuu ja professori Malakias Tukipiste.

Salavan kohteena on myös taidepiirien persous rahalle ja ylipäättään taipumus mitata menestymistä taloudellisin mittapuin: Pim ostaa Rita Riolle taulun, josta laulaja sattuu pitämään, ja ylitettyään kilpailevan tarjouksen taiteilija sanoo: "Sinä olet suurenmoinen, Pim. Sinähän ymmärrät taidetta."

Suomalaisesta satiirista kirjoittaneen H. K. Riikosen mukaan *Philip Pim* rakentuu antiikin kirjallisuuden perinteiden mukaisesti pitojen ympärille, ja siinä ollaan usein syömässä ja juomassa. Hauskassa kohdassa rouva ja herra Pim kutsutaan johtaja Kivikovan muotokuvan paljastustilaisuuteen. Pim kieltäytyy menemästä ja saarnaa: "Sitä paitsi nuo sanat 'paljastus' ja 'paljastetaan' tuntuvat niin omituisilta. Rikos paljastetaan, mutta ei taideteosta, taideteos asetetaan näyttöille. Vaikka, eipä silti, luultavasti siinä tilaisuudessa paljastuu rikos." Pitkään Salava ivaa myös koiranomistajia ja näiden halua ulkoiseen näyttävyyteen.

Keskeinen ivailun kohde on 1920- ja 1930-lukujen tunnetuin kulttuurivaikuttaja Olavi Paavolainen, joka esiintyy romaanissa runoilija Paavali Hepona. Hänen kauttaan Salava irvailee sattuvasti sotaa edeltävän ajan modernistien nykyaikaintoilulle, ja Salava on upottanut kuvaukseen suoria viitteitä Paavolaisen runoihin ja muihin teksteihin. Kuvaukset ovat silti

yleispäteviä: "Runoilija Paavali Hepo istui naisten seurassa. Hän joutui aina naisten seuraan."

Kirjan fantasialuonteen takia karpäset tosin pitävät koirinaan tuhatjalkaisia. "Tuhatjalkainen koira on luonnollisesti paljon parempi kuin nelijalkainen", kertoja selittää, "sillä jos sattuisi niin, että jossakin kahakassa lyötäisiin poikki muutama tusina jalkoja, jää aina jäljelle sen verran, että pääsee liukkaasti pakoon." Paljastuu, että professori N. J. Kurri on kirjoittanut laajan teoksen karpästen koirista, joka on "niin tieteellinen, ettei sitä kukaan ymmärrä, mutta siitä huolimatta se on saavuttanut laajan levikin, koska sen julkaiseminen oli suuri kansallinen voitto". Kirjassa ivataan muutenkin tiedettä, ja siinä tavataan filosofian tohtori Konkari, joka on väitellyt sormikoukun historiasta Suomessa.

Salava näyttäytyy itse lyhykäisesti kohtauksessa, jossa karpäset kokoontuvat karpäsmyrkyn vastaiseen konferenssiin "antikviteettikauppias Lars Hauptteuffelin varastohuoneeseen". Kertoja toteaa, että Hauptteuffel "ei ollut mikään kiltti ihminen". Hauptteuffel tarkoittaa kirjaimellisesti "pääpirua", mikä tuntuu olevan toinen viittaus Luciferiin. Sivumennen sanoen Yrjö Kivimiehen romaanissa Salavan hahmoa Raitaa nimitetään Kruununhaan Kauhuksi. Lopussa Philip Pim muuttuu taivasfantasiaksi, jossa Pimille selviää hänen olemassaolonsa todellinen syy ja tarkoitus.

Philip Pimissä on joitain modernistisia piirteitä – repliikit esimerkiksi alkavat järjestään pienellä alku-

kirjaimella. Kirjan rakenne on väljän pakinamainen eikä sitä välttämättä tulisi kutsua romaaniksi, ja Salavan oma alaotsikko teokselle olikin ”Groteskeja”.

Philip Pimillä on muutamia edeltäjiä suomalaisessa kirjallisuudessa, kuten Lauri Haarlan näytelmä *Hanuumanin tytär* (Daimon 1922), jossa kaikki henkilöt ovat apinoita ja joka sijoittuu apinavaltakunnan viimeisiin päiviin, ja Kaarlo Hännisen *Bobi*, jota on käsitelty aiemmin. Salavan romaanin edeltäjiin kuuluu myös Ivar Hortlingin novelli ”Tulevaisuuden lintu” (teoksessa *Immon pöllöt*, WSOY 1925; julkaistu uudelleen teoksessa *Ressuja ja ystäviä*, Helmivyo 2023). Siinä varikset kerääntyvät yhteen keskustelemaan lajin tulevaisuudesta ja ihmisen niille muodostamasta uhasta. Varisten johtajana esiintyy huippuälykäs Cornix.

Perillisiä Salavan teoksella ei juuri ole, joitain satunnaisia esimerkkejä lukuun ottamatta, kuten Leena Krohnin *Tainaron* (josta myöhemmin tarkemmin). Paavo Rintala kokeili lajia kirjassaan *Eläinten rauhanliike* (Otava 1982), jonka alaotsikko kuuluu *Kirjeitä George Orwellille Sokeritoppavuorelle jonne Jonesin Mooses-korppi väitti kaikkien eläinten pääsevän kuoleman jälkeen*. Rintalan teoksessa Orwellin *Eläinten vallankumouksessa* kuvatut tapahtumat ovat historiallisia toiseikkoja, mutta kirjaa moitittiin kuivaksi ja osoittelevaksi ja sen yhteyksiä nykymaailmaan liian itsensänselviksi.

L. A. Salavan *Philip Pim*, kärpästen kruunaamaton kuningas ilmestyi alun perin vuonna 1937. Se edustaa Suomessa harvinaislaatuista eläinfantasiaa ja satiiria, jossa ihmisten yhteiskunnan rinnalla on kärpästen yhteiskunta. Liikemies Philip Pim on pyrkyri ja nousukas, joka vailla omaa makua yrittää luovia tietään taiteen maailmassa, puolisonaan oopperalaulaja Rio Rita. Sivuhenkilöinä nähdään ivallisia kuvia aikansa julkimoista, kuten Olavi Paavolaisesta ja L. A. Salavasta itsestään. Modernistinen romaani on pieni herkkupala.

Helmivyön laitos on kirjan ensimmäinen uusintapainos koskaan. Kirjassa on mukana Juri Nummelinin perusteellinen esipuhe sekä sikermä Salavan runoja ja aforismeja, joista osa julkaistaan nyt suomeksi ensimmäistä kertaa.

Kansi Jussi Jääskeläinen